

INSTEADREA

TALKABOUT

Resničnostna igra

Dve vprašanji Marku Uršiču, avtorju knjige **Matrice Logosa** in definitivno prvega eseja o **Douglasu R. Hofstadterju** pri nas

Prvo vprašanje, ki vam ga lahko postavim, je morda popolnoma običajno: kakšna je v perspektivi pozicija Douglasa R. Hofstadterja pri nas?

Vprašanje je malce nenavadno, saj sugerira misel, da je Hofstadter avtor takšnega »formata«, kot sta bila v bližnji preteklosti npr. Heidegger in Lacan, ter da bi bil lahko na paradigmatiki ravni formativen tudi za našo miselno in literarno ustvarjalnost. Mislim, da takšna predpostavka drži samo delno. — Ker sem po svojem osnovnem izhodišču individualist v tem smislu, da so mi ljubši avtonomni kakor kolektivni projekti, bom najprej na kratko skušal odgovoriti, kaj Hofstadter omeni zame, potem pa, kaj bi utegnil pomeniti »za nas«. V knjigi **Matrice logosa** se eksplicitno ukvarjam s Hofstadterjem samo v enem izmed desetih tekstov, v eseju z naslovom **Meje izomorfizma** (prvič objavljenem v **Novi reviji** leta 1985), hkrati pa je Hofstadterjev način razmišljanja vplival, žal še pre malo, na večino mojih tekstov v zadnjem času. Pri Hofstadterju me fascinirata predvsem slog in metoda, bolj kot sami rezultati (s katerimi mestoma tudi polemiziram, npr. z njegovim nekritičnim optimizmom glede možnosti umetne zavesti ipd.). Tisto kar pri Hofstadterju resnično »zažge«, je njegova metoda zrcaljenja, resonanc, izomorfizmov, paradoksalnih **strange loops**, torej policentrična miselna matrika, ki se izmika vsakršni monocentrični ideologizaciji (in **eo ipso** totalizaciji) in ki se dogaja kot sijajna, odprta in ustvarjalna igra. Prav ta moment igre je za Hofstadterja bistven in v tem mi je zelo blizu, hkrati pa upam — če se zdaj vrnem k vašemu vprašanju — da se bomo »mi« te igre vsaj malce nalezli. Pri nas namreč na področju filozofije, pa seveda še kje, skorajda ne poznamo svobodne, odprte in »nezatežene« igre, recimo polemike, v kateri se sogovornici/soigralci medsebojno spoštujejo in prisluhnejo drug drugemu. Tudi v tem se kaže pomanjkanje zdravega individualizma. In če je komu igra (ter vedrina in smeh, ki igro spremljata) bolj pri srcu, kakor prevladujoči **esprit de sérieux**, se kmalu najdejo ogroženi teoretiki, naši vrli »varuhi resnobne«, ki smejočega se »heretika« brž proglasijo za ludista ali za kakšnega drugega »-ista« in ga s tem asimilirajo v večno vračanje istega. Ideologiziranje je postalo »naša« že skoraj kronična obsesija, marsikdo nosi vsepovsod s seboj svojo **idée fixe** kakor polž svojo hišico. Upam, da bo Hofstadter (podobno kot Smullyan pa še kdo) imel za zdravljenje tovrstnih obsesij vsaj malo terapevtskega učinka. To pa se bo zgodilo samo v primeru, če Hofstadterja ne bomo proglasili za novega, svet seveda ideološko zafiksiranega »preroka«. Zato bi mi bilo ljubše, če bi zgornja predpostavka, implicitno vsebovana v vašem vprašanju, držala le delno.

In kakšna je potem funkcija in vloga logike kot discipline pri nas?

Sodobna formalna logika je pri nas, pa tudi v anglosaškem kulturnem prostoru, kjer je najbolj razvita, pretežno pojmovana bodisi kot **organon** (»orodje«) znanosti, zlasti eksaktnih naravoslovnih znanosti (takó pojmuje logiko t.i. analitična filozofija), bodisi zgolj kot ena izmed temeljnih disciplin teoretične matematike, »racionalno jedro« teorije množic ali abstraktne algebre. Zame

sta obe prevladujoči pojmovanji preveč restriktivni, ker se navsezadnje stekata v pozitivno znanost in vidita v logiki predvsem njeno »pragmatično« dimenzijo (ki je seveda ne moremo zanikati, saj je očitna), pozabljata pa na njeno mesto med »svobodnimi umetnostim«, med **artes liberales** v srednjeveškem sholastičnem smislu, z drugimi besedami — na logiko kot veliko igro. (Mimogrede: tudi pri tem se lahko marsikaj naučimo od Hofstadterja.) Seveda pa je logika prav posebne vrste igra, ki se po svojem statusu razlikuje tako od teoretične matematike kot čiste konstrukcijske igre, kakor tudi od raznih iger v običajnem pomenu, začrtanih s konvencionalno določenimi pravili. V knjigi **Matrice logosa** se zavzemam za relativno avtonomijo logike v odnosu do matematike in tudi v odnosu do znanosti nasploh ter za (ponovno) navezavo logike na filozofijo kot odprto in svobodno dejavnost duha. Logiko skušam razumeti predvsem kot **resničnostno igro** — ali morda bolje v množini: logike (t.i. logične formalne sisteme) kot resničnostne igre. Takšna opredelitev logike je nedvomno paradoksalna, saj združuje na eni strani igro kot nekaj bolj ali manj konvencionalnega, nekaj, kar sodi v območje konstruktivistično pojmovanih **artes liberales**, na drugi strani pa resničnost (tukaj mišljeno kot resničnost stavkov) kot nekaj, kar navadno razumemo kot vnaprej-dano, determinirano in za teorijo obvezujočo. Toda prav v tej paradoksalnosti je bistvo logike. V svoji knjigi sprejemam konvencionalizem pri konstruiranju »pravil logične igre« (npr. pri izboru aksiomov, pri načinu razvoja sistemov, nomenklaturi ipd.), torej na formalni ravni, toda hkrati skušam vseskozi kazati na meje konvencije in konstrukcijske svobode, na paradoksalni stik med možnostjo in nužnostjo, ali, če rečem drugače, na ireduktibilni spoj sintakse in semantike, ki v logiki omogoča šarmanten presek igre in resničnosti. Semantika kot »podeljevanje pomenov« prvotno neinterpretiranim sintaktičnim strukturam namreč pri logiki (v nasprotju npr. s kakšno računalniško igro) ni povsem poljubna, temveč se ravna po neki bazični intelektualni intuiciji, ki vselej deluje kot nekakšen regulativ, nikoli kot realizirani pozitivum — zato tudi principialno ni ene-same logike, namreč Logike z veliko začetnico, temveč je logika vselej ne-cela, dogaja se kot odprti horizont »matrič logosa«.

Kakšne perspektive ima takšno filozofsko pojmovanje logike, gledano z današnjega, s pragmatizmom in funkcionalizmom znanosti opredeljenega zornega kota, pri nas in v svetu, je težko reči. Glede tega se bolj nagibam k pesimizmu. Po eni strani se horizont igre vse bolj širi in odpira, po drugi strani pa igra postaja vse bolj kaotična, vse težje je vanjo »verjeti« (brez otroške »vere« pa igra zgubi svoj čar), tako da se vse bolj vsiljivo zastavlja tisto naveličano vprašanje: **and so what?** (V pričujočem kontekstu mišljeno tudi avtoreferenčno, seveda.) In vendar mislim, da ni edini možni odgovor na to »naveličanost« regresija k novi (novim) **idée fixe**.

Pogovor je bil pripravljen ob izidu knjige Marka Uršiča Matrice Logosa (DZS, Ljubljana 1987, 229 str., 14.150 din), vprašanji pa je postavil Tadej Zupančič.